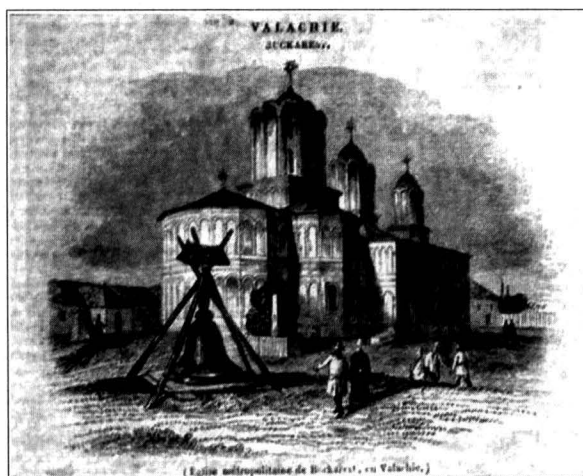

CLOPOTUL ȘI SEMNIFICAȚIA LUI

Anca Beatrice Todireanu

Clopotele, acești vestitori minunați, s-au străduit întotdeauna ca prin unele lor metalice să ne trezească duioase amintiri, să ne aducă bucurii în suflete, să ne înștiințeze la vreme de necaz sau să ne transmită îndemnuri sfinte. Au fost folosite atât în unele scopuri obștești, dar mai ales au servit în cultul Bisericii Creștine. Prin poziția limbii care lovește în pereții săi, clopotul evocă poziția a tot ce este suspendat între cer și pământ, stabilind astfel o comunicare între ele¹.

(Catedrala Mitropolitană din București – Tipăritură din 1841 - Colecția M.M.B.)

O parte din ele păstrate în muzee, în stare de funcționare, altele acolo unde le este locul și anume în clopotnițele sfintelor noastre biserici, sunt obiecte prețioase pentru istorie în general și a artelor în special, datorită inscripțiilor, desenelor și formelor care le caracterizează, a cunoașterii locurilor unde au fost găsite, aliajului din care au fost turnate și mai ales a evenimentelor la care au fost folosite. Muzica clopotului răsună în sufletul credincioșilor ca o voce venită de sus. Acesta are darul ca toți care-i vor auzi sunetul, ziua sau noaptea, să se deștepte spre slava lui Dumnezeu.

1. Jean Chavalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, A-D, Ed. Artemis, București, 1995, p. 337.

El amintește creștinilor de îndatoririle lor religioase și morale, îndemnându-i la plinirea poruncilor dumnezeiești, chemându-i în lăcașul sfintelor biserici. Nu există cultură a lumii care să nu fi cunoscut și folosit clopotele.

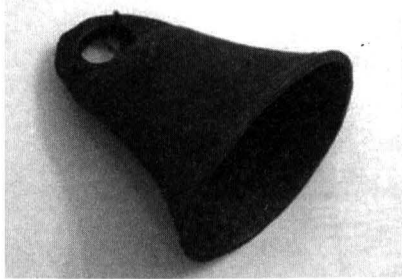
Cuvântul clopot din limbile moderne europene (*klok*- în olandeză, *klokke*- în daneză, *klocka*- în suedeză, *cloche*-în franceză, *glocke*- în germană, *kolokol* în rusă, se pare că derivă de la celticul *clocc*. Termenul grecesc *kampana* este înrudit cu cel latin *campana* sau *campanola* și cu cel slavon *kampan*².

Clopotele nu sunt o invenție creștină. Ele s-au găsit într-o străveche întrebuințare, la popoarele tuturor continentelor. Au fost foarte abundente în Asia, în Dinastia lui Tchéou din 1123 până în 247 î.e.n. Monumentele antice din Fenicia și din Egipt au furnizat și ele numeroși clopoței. Macedonia, Grecia, Italia îi foloseau la o mulțime de întrebuințări. Un car funebru care transporta rămășițele lui Alexandru cel Mare purta de jur împrejur niște franjuri de aur în rețea ale căror fire aveau un deget grosime de care erau agățați niște clopoței mari groși care se auzeau de departe. Acest car funebru era tras de 64 de catări împodobiți și ei cu harnașamente și cu coliere cu clopoței de aur. Într-un cimitir s-au găsit clopoței obișnuiți, grosolani care țineau rolul de zurgălăi în harnașamentul cailor, conform unei tradiții - datini care s-a menținut

la țară până în zilele noastre. În acest cimitir au fost îngropați o mulțime de oameni de la țară care credeau cu putere în virtuțile sunetelor de clopoței care aveau rolul de a îndepărta de la animalele lor spiritele rele, conform unei superstiții foarte răspândite care nu se limita numai la animale ci se extindea până și la oameni.

Creștinii au făcut și ei apel la clopoței, așa cum aceștia erau denumiți de cei de demult, drept *tintinnabula* sau mai rar *tintina*; această denumire aplicându-se doar clopoțeilor de dimensiuni mici. Cimitirele romane ne-au furnizat de altfel o recoltă

Clopot din bronz sec. II-I î.e.n
Colecția M.M.B.

frumușică de clopoței și zurgălăi³ (la Roma, la Pompei, la Herculaneum).

Argintul, bronzul, arama, fierul și chiar aurul au folosit la fabricarea tintinabilelor. Staniul a fost de asemenea folosit, mai ales în Evul Mediu.

Biblioteca din Vatican posedă un clopoțel de aur, însă proveniența sa dintr-un

2. Pr. conf. dr. Daniel Benga ș.a., *Semnificația clopotului în viața bisericii*, Ed. Cuvântul Vieții, București, p.2.

3. R. dom Fernand Cabral, R. P. dom Henri Leclercq, *Dictionnaire D'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, Tome (III), 2-me partie, Librairie Letouzey et Ané, Paris 1914, p. 1955.

cimitir nu este sigură⁴. S-au întâlnit câteva specimene și din sticlă albă, din porțelan sau din lut ars. În general clopoței din metal au fost turnați dintr-un singur jet dar în curând, fie din lipsă de îndemânare fie din economie s-au făcut clopoței, din metal bătut, compuși din mai multe părți. Uneori cupa este din fier iar inelul este din bronz. După invaziile barbare și în secolele următoare, clopoței de la gâtul animalelor de la pășune erau adesea din fier.

În antichitatea păgână, greacă și romană, clopoței serveau îndeosebi pentru semnalarea anumitor momente din activitatea vieții civile. Marțial menționează, de exemplu, clopotele care anunțau orele deschiderii băilor publice. În orașul Iasso din vechea Caria, grecii anunțau deschiderea pieței de pește, prin sunetul clopotului⁵. Dar nu doar în viața publică ci și în cea privată se folosea acest instrument. De exemplu: anumite grupuri de meserii erau prevăzute cu clopot; paznicii de noapte greci purtau numele de codonofori, adică purtători de clopote, înotătorii și gimnaștii, de asemenea erau prevăzuți cu clopot.

Dimineața sunetul de clopot îi trezea pe sclavi și pe clienți. Căinii, caii, boii și alte animale, purtau la gât clopoței. La Pompei, s-au găsit două schelete de cai care aveau la gât, fiecare, câte trei clopoței din bronz⁶. Uneori se impunea obligația de a purta un clopoțel la gât unor indivizi care erau temuți în mod special sau urâți, unor nebuni, unor criminali, sau în Evul Mediu – leproșilor.

Pe de altă parte, ceremoniile religioase recurgeau la clopot, ca de pildă în cultul Proserpinei, în care preoții anunțau începutul jertfei prin sunetul unor mici clopoței⁷, sau la sărbătorile din luna mai ale fraților Arvali⁸, când aceștia invitau poporul la Roma prin sunetul clopotului.

Creștinii au respins într-o primă fază clopotele, considerându-le legate de religiile de mistere și cultele păgâne. Până în secolul al IV-lea anunțarea serviciilor religioase erau făcute de diaconi. Actele martirice din Africa Proconsulară din

Clopot sec. XIX
Colecția M.M.B.

4. Ibidem, p. 1956.

5. Ibidem, p. 1957.

6. Ibidem, p. 1958.

7. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Clopotnițe*, în B.O.R., anul LXXXVI (1968), nr. 1-2, p. 199.

8. R. dom Fernand Cabral, R. P. dom Henri Leclercq, *op. cit.*, p. 1958.

vremea Împăratului Dioclețian menționează folosirea trompetei pentru a chema poporul creștin la rugăciune, la fel ca în Vechiul Testament. Acceptarea clopotelor în creștinism este în strânsă legătură cu amintirea clopoțelilor de pe haina arhierului din Vechiul Testament cât și cu amintirea trâmbițelor, care anunțau poporului ales timpul jertfei și sărbătorile în cadrul anului liturgic. Pe lângă clopoței și clopote mai mari, se foloseau în secolul al IV-lea și toaca, trompeta și ciocanul de lemn cu care se lovea în ușile chiliilor monahilor, pentru a-i chema la rugăciune⁹.

Clopotele au intrat în uzul Bisericii creștine mai întâi în țările din Apus. Acest fapt este menționat în documente încă de la începutul secolului al VI-lea. În scrisoarea diaconului Fulgențiu Ferrand din Cartagina către Eugippius, starețul Mănăstirii din Lucullano (515) întrebuițarea clopotelor este menționată ca o datină prea sfântă a monahilor. Tot în aceeași perioadă, *Regula monastică* compusă pe la 513 de Sfântul Cezar, episcopul din Arles, pentru fecioare (Ad Virgines) amintește de întrebuițarea clopotelor în mănăstiri, uz ce se găsește confirmat și de *Regulile Sfântului Benedict*, redactate între anii 529-543¹⁰. Episcopul Grigorie de Tours în a sa *Historia Francorum* vorbește nu doar de folosirea clopotelor în mănăstiri, ci și despre întrebuițarea lor în parohii, pentru a se anunța duminica serviciul divin, sau chiar de întâmpinarea unui episcop la reședința sa, *cu sunet de clopote, cu onoruri și cu prapore*.¹¹ Din secolul al VII-lea, clopotele apar tot mai des în inventarele bisericilor, iar sacramentarele apusene din secolul al VIII-lea cuprind rugăciuni speciale pentru binecuvântarea lor. În timpul lui Carol cel Mare, călugării benedictini erau renumiți pentru clopotele realizate.

În Răsăritul ortodox, clopotele au fost introduse în serviciul Bisericii abia prin sec. al IX-lea, când știm că la 857, Dogele Veneției, Ursus, a trimis în dar împăratului bizantin Mihail al III-lea (842-867) *12 clopote*. Acesta le-a așezat într-o clopotniță pe care a clădit-o în fața bisericii Sf. Sofia din Constantinopol¹². La scurt timp după aceea Biserica Sf. Apostoli dar și altele din capitală au fost înzestrate cu clopote. Mai târziu, s-a introdus un clopot și la Mănăstirea athonită Lavra, însă adoptarea lor în uzul bisericilor a mers greu, deoarece se poate spune că în sec. al XII-lea clopotele încă nu se generalizaseră aici¹³. O extindere a întrebuițării clopotelor în Bisericele din Răsăritul Ortodox a avut loc după instaurarea Imperiului Latin în Răsărit, adică în veacul al XIII-lea. Clopotele au fost folosite intens până la căderea Constantinopolului sub turci, care au interzis creștinilor baterea clopotului permițându-le să folosească doar toaca. Așa se explică bucuria diaconului Pavel de

9. Pr. Conf. dr. Daniel Benga ș.a., *op. cit.* pp. 2-3

10. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Clopotnițe*, p. 200.

11. Ibidem.

12. R. dom Fernand Cabral, R. P. dom Henri Leclercq, *op. cit.*, p. 1971.

13. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Clopotnițe*, p. 201.

Alep, care venind la jumătatea veacului al XVII-lea din Orient în Țările Române, a auzit pentru prima oară clopotele bătând la Galați, lucru care l-a umplut de bucurie și l-a mișcat până la lacrimi¹⁴.

Prin introducerea clopotelor în cult, s-a făcut necesară construirea unor turnuri-clopotniță, adică încăperi anumite pentru instalarea clopotelor. Atunci când aceste încăperi constituiau clădiri separate de edificiul bisericii (dar totdeauna în apropierea ei) clopotnițele aveau de obicei forma de turnuri înalte, circulare sau poligonale, mai rar dreptunghiulare, fiind făcute din zid sau din lemn. Clopotul era atârnat la înălțime pentru a putea fi auzit la mari depărțări, de aceea camera lor are în general, forma de foișor deschis din toate părțile. În Nordul Transilvaniei, încă dinainte de secolul al XIII-lea, existau astfel de turnuri clopotnițe în Cuhea, Ieud,

Clopotnița Bisericii Manea Brutaru
(Colecția M.M.B.)

Gravură M-reșă Radu Vodă
A. Kaindel

Giulești, Văleni, Apșa, Biserica din Streiul Hunedoarei ș.a. În Principatele Române printre primele mănăstiri care au avut turn clopotniță amintim Mănăstirea Cotmeana și Bistrița din Moldova. Multe din ctitoriile lui Ștefan cel Mare s-au bucurat de clopotnițe, menționând aici M-reșă Sf. Nicolae din Popăuți, M-reșă Probota, Biserica din Părâuți sau Mănăstirea Putna cu deja cunoscutul clopot cel mare numit *Buga* (1482) care cântărește 1.565 kg.¹⁵ Pe raza orașului București, cele mai vechi clopote se găsesc la Bisericile Sf. Ilie Gorgani din 1701-1702, la Biserica Dintr-o zi (1703-

¹⁴ Pr. Conf. dr. Daniel Benga ș.a., *op.cit.*, p.4.

¹⁵ Dimitrie Dan, *Mănăstirea și Comuna Putna*, Ed. Academiei Române, București, 1905, p. 31.

1704), Biserica Răzvani (1705-1706) Mănăstirea Antim (1714-1715) ș.a. Cel mai vechi clopot din Țara Românească, se află la ctitoria lui Mircea cel Bătrân de la Mănăstirea Cotmeana și a fost dăruit de jupânul Dragomir în 1385.

Sfânta Scriptură, în Vechiul Testament amintește folosirea clopoțelilor la serviciul dumnezeiesc al evreilor. Clopoței de aur decorau supraveșmântul lui Aaron și a marelui arhiereu, atunci când intra în Sfânta Sfintelor. Clopoțeii aceștia aveau menirea, ca prin sunetul lor să anunțe poporului adâncit în rugăciune mișcările pe care le făcea arhiereul înaintea sicriului legii¹⁶. „*Să faci apoi meilul de sub efod tot de mătase vișinie. Acesta va avea la mijloc, sus, o deschizătură pentru cap și deschizătura să aibă împrejur un guler țesut ca platoșa, ca să nu se rupă. Iar pe la poale îi vei face de jur împrejur ciucuri tot de mătase violetă, stacojie, vișinie și de in răsucit; Și printre ciucuri vei pune clopoței de aur de jur împrejur așa : un ciucure și un clopoțel de aur, un ciucure și un clopoțel de aur. Și acesta va fi pe Aaron în timpul slujbei, când va intra în cortul sfânt, înaintea Domnului, și când va ieși, ca să se audă sunetul clopoțelilor și să nu moară*”¹⁷. Cei 360 de clopoței, atârnați până la călcâie de haina arhiereului (Ieșire 28, 29-31), arată timpul unui an, *anul Domnului primit* (Isaia 61, 2; Luca 4, 19); ei predică și vestesc marea arătare a Mântuitorului.

După modelul veșmântului marelui preot, din Vechiul Testament (Ieșire 28, 33-34, și 39, 25-26) s-a ajuns la veșmântul liturgic numit sacos. Acesta este purtat doar de Arhieri care îl îmbracă peste stihar, după ce și-au pus epitrahilul, brâul și mânecutele. Este confecționat din stofă de in, lână, mătase sau catifea. La început, avea forma unui sac, prevăzut numai în partea de sus cu o deschizătură, prin care se introducea capul. În timp, a fost despărțit pe laturi, cele două părți fiind prinse prin nasturi în formă de clopoței de aur. Arhieriei îmbracă acest veșmânt doar când săvârșesc Sfânta Liturghie. Sacosul are aceeași semnificație simbolică pe care o are felonul, fiind la arhieri semnul căinței și al smereniei. Clopoțeii cu care se încheie cele două părți ale lui, simbolizează cuvântul Lui Dumnezeu, care trebuie să iasă din gura episcopului; prin numărul lor (câte șase de fiecare parte) ei reprezintă și glasul celor 12 apostoli la propovăduirea Evangheliei¹⁸.

Clopotul, ca de altfel toate obiectele de cult, înainte de a-și începe misiunea religioasă pentru care a fost creat, este sfințit, existând o rânduală specială pentru aceasta: preotul iese din biserică vine la clopot și acolo, fiind pregătită apa sfințită, face începutul obișnuit, urmat apoi de citirea Psalmilor 148, 150 precum și de Ecteniile rostite de diacon, după care se adaugă rugăciunile de binecuvântare a clopotului.

16. A. Crăciunescu, *Originea clopotelor*, în *Revista Teologică*, an IV, ian., 1910, nr. 1, p. 84.

17. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ieșirea, cap. XXVIII, 31-35

18. Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, Ed. Nemira, București, 2002, p. 621.

Se continuă cu rostirea Psalmului 28, apoi cu o Rugăciune de sfințire, prin care Preotul se roagă pentru *a se vărsa în el darul dumnezeiesc, ca auzind credincioșii glasul sunetului lui, să se întărească în evlavie și în credință și bărbătește să se împotrivească tuturor asupririlor diavolești și, prin rugăciuni neîncetate și slavă aducând Ție, Adevăratului Dumnezeu, să le biruiască și la biserică spre rugăciunea și slava sfântului Tău nume, ziua și noaptea, cu grăbire să alerge*¹⁹. Preotul slujitor, ia aghiasmă, stropește clopotul din patru părți pe din afară, și mergând împrejurul lui zice: *Se binecuvântează și se sfințește clopotul acesta prin stropirea cu această apă*

**Tipăritură Biserica cu clopotnița Sf. Gheorghe din București – după M. Bouquet
Colecția M.M.B.**

sfințită, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin apoi îl stropește și pe dinăuntru, în patru părți, după care ia cădelnița și îl tămâiază²⁰.

Prin slujba de sfințire la care este supus, clopotul are puterea de a alunga violența și asuprirea vrăjmașilor celor văzuți și nevăzuți, să liniștească și să înceteze furtunile, vânturile și grindinile, viforul și tunetele cele înfricoșătoare, fulgerele și văzduhurile cele vătămătoare²¹. Clopotele devin obiecte liturgice

19. Moliftelnic, Ed. Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 659.

20. Ibidem, pp. 661-662.

21. Ibidem, p. 659.

necesare cultului și sunt scoase din rândul obiectelor de drept comun, intrând în categoria *res sacrae* (obiecte sfinte).

Clopoțele se trag: când la acea biserică vine în vizită canonică arhiereul locului, când se anunță încetarea din viață a unui creștin, precum și la înmormântări și la Slujba Parastasului, când se cântă „*Veșnica pomenire*”. De asemenea la Denia de Vineri seara în Săptămâna Patimilor în timpul ocolirii Bisericii cu sfântul epitaf. În Noaptea Învierii se bate toaca și se trag clopoțele îndelung în tot timpul procesiunii din biserică până se începe citirea Evangheliei. În Săptămâna Luminată se bate toaca și se trag în același timp clopoțele, la toate serviciile religioase²². Există, de asemenea un clopoțel, ce se găsește în Sfântul Altar și care este folosit la Liturgia Darurilor mai înainte sfințite.

NU se trag clopoțele când se cunună religios cineva, cum greșit auzim pe la diferite emisiuni sau citim prin ziare „*se pregătesc clopoțele de nuntă pentru ...*” sau „*au bătut clopoțele de nuntă pentru...*” În tradiția poporului nostru creștin ortodox, clopoțele se trag și când vestesc nenorociri : atac în timp de război, incendii, inundații și alte calamități ale naturii.

Glasul clopotului simbolizează și trâmbița cu care îngerul va vesti sfârșitul lumii și învierea morților pentru înfricoșătoarea Judecată de apoi (Matei 24, 31; I Cor. 15,52).

Și capitala noastră s-a bucurat de clopote noi în ultima vreme. La 26 septembrie 2008, orele 14.00, pe Dealul Mitropoliei aveau să bată pentru ultima oară vechile clopote ale Patriarhiei, în semn de rămas bun dar și de întâmpinare a noilor clopote comandate și aduse direct de la Innsbruck din Austria. Patru noi clopote urmau să fie instalate în clopotnița ridicată de Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu în anul 1698 și să intre în armonie cu cel de-al cincilea clopot rămas (clopotul cel mare). Nu întâmplător acest frumos eveniment se petrecea în anul 2008. Acum se împlinesc 350 de ani de la sfințirea Catedralei ctitorită de domnitorul Constantin Șerban, 310 ani de la sfințirea clopotniței, 50 de ani de când Patriarhul Justinian a restaurat radical clopotnița înălțând-o cu încă un etaj și dându-i forma de azi dar și 120 de ani de la turnarea clopotului cel mare (1888). Cele patru clopote ce urmau să fie schimbate cântăreau 1000, 500, 300 și 150 de kg. Clopotul cel mare datează din vremea Mitropolitului primat Iosif Gheorghian, a fost realizat în Budapesta și a fost plătit în rate cu bani adunați din eparhie, prin liste de subscripție. Cântărește aproape 9.700 kg, este înalt de 3,41 metri și are 1,96 m la diametrul bazei. Era tras cu otgoane (frânghii) de 8 bărbați puternici, de câteva ori pe zi după, cum cereau rânduielile liturgice.

22. Ibidem, p. 771.

Oameni din popor alături de Clopotul cel mare din dealul Patriarhiei - sf sec. XIX^{23*}

Din 1931, datorită lucrărilor de sistematizare a zonei, clopotul a fost demontat de pe eșafodul său și ținut în parc fără vre-o folosință. Abia în 1958, când s-a restaurat și rezidit nivelul superior al clopotniței, Patriarhul Justinian a instalat cele 5 clopote în turn pe un schelet metalic și s-a montat o instalație electro mecanică de acționare. Aceste clopote, aproape un secol i-au anunțat pe bucureșteni și au fost martore la întronizările Mitropoliților și Patriarhilor, la moartea acestora; la investirea domnilor Țărilor Românești și nu numai. Din 2008 însă, urmau să „predea ștafeta” unei noi generații de clopote, fabricate de vestita familie Grassmayr, care are o vechime în domeniu, de mai bine de 400 de ani. Clopotele vechi au fost dăruite Mănăstirii Cernica.

La data de 1 octombrie 2008, Prea Fericitul Părinte Patriarh Daniel a săvârșit slujba de sfințire a noilor clopote ale Catedralei Patriarhale. Ele au fost apoi montate în turn alături de clopotul cel mare, care a fost curățat cu minuțiozitate și apoi reechilibrat, pentru a i se reda sonorizarea inițială. Elementul central, care comandă toate cele 5 clopote, îl constituie un calculator de proces ce poate declanșa clopotele să bată la ora programată, chiar din Sfântul Altar²⁴.

Să ne rugăm să bată clopotul doar pentru a ne anunța evenimente frumoase,

^{23*} Fotografie preluată din lucrarea Pr. Conf. Dr. Daniel Benga, *Semnificația Clopotului*, București, 2008.

²⁴ Pr. Conf. dr. Daniel Benga ș.a., *op cit.* p. 40.

și să ne cheme la comuniune, pace, iubire și înviere, ca împreună să-l slăvim pe Bunul Dumnezeu, cel în Treime închinat: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

*„Clopotul așa grăiește / Azi, când dânsul se sfințește
Io cu limba mea de fier / Laud pe Domnul din cer.
Pe creștini îi chem la rugă / Fac vijelia să fugă.
Primejdia o vestesc / Morții trei zile-i jelesc
În zile de sărbătoare / Io fac pompa cea mai mare
Peste tot anul slujesc ... ”*

(Cântec popular din Ardeal, cântat la sfințirea clopotelor)

SUMMARY

The bells have represented important ritual elements not only within the Christian religion. The article briefly presents data about the use of these sacred tools throughout history, their significance, symbolism, typology a.s.o. along with numerous explanations and details concerning Orthodox Christian practices.